

KOLACSKOVSZKY LAJOS ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA III.

(A felszabadult Egerben)

FRIEDRICHNÉ DR. KOVÁCS IRÉN—SZECSKÓ KÁROLY

(Közlésre érkezett: 1971. január 24.)

Eger 1944. november 30-án szabadult fel a szovjet csapatok harcai nyomán. Ekkor még nem volt az országban olyan politikai és államhatalmi szerv, amely az addig felszabadított országrészeket egységesen irányította volna. Ilyen helyzetben a helyi demokratikus erőkre várt az a feladat, hogy felrázzák a népet a háború okozta aléltóságából, megszervezzék a fasiszta maradványok elleni harcot, létrehozzák a demokratikus közigazgatást és megkezdjék az újjáépítést.

A felszabadulás után először Egerben is a régi kommunista és baloldali emberek álltak talpra, s december 4-én, a város felszabadítása után pár nappal létrehozták a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetét. A Kommunista Párt megalakulása után megalakult a Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazda Párt helyi szervezete is. Majd a demokratikus pártok jelölése alapján megválasztották a város és a megye új vezetőit. A megye főispánja Millassyn Kornél nyugalmazott ezredes, az alispán pedig Bartha István megyei tisztviselő lett. A város polgármesterévé Takács Lászlót választották. A közigazgatási szervező munka beindítása után december 18-án érkeztek Egerbe a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front kiküldöttei, akik a Városházán összehívott gyűlésen ismertették a Függetlenségi Front programját. Ekkor alakult meg az Egri Nemzeti Bizottság, s ekkor választották meg az Ideiglenes Nemzetgyűlés két egri küldöttjét is.

Az Egri Nemzeti Bizottság a városi képviselőtestület újjászervezéséig, 1945 áprilisáig a város életének fő irányító szerve volt. Munkája nyomán megindult Egerben a romok eltakarítása, az újjáépítés. Megszervezte a városi rendőrség elődjét, a polgárőrséget. Gondoskodott a város élelmiszerellátásáról, a gazdasági élet beindításáról, a kulturális élet kibontakoztatásának is motorja volt [1].

A felszabadulást követő időszak helyi gazdasági, politikai, társadalmi és kulturális körülményei Kolacskovszky Lajos életét is alapvetően befolyásolták. Őt forradalmi múltja, széles körű tudományos és helyi ismerete, szűkebb hazája nagy szeretete arra indították, hogy a város felszabadulása pillanatától kezdve belevesse magát a kibontakozó új élet forgotagába, ott segítsen a demokratikus újjászületés nagy munkájában, ahol a legjobb

ban tud. Ez a terület a kulturális élet volt. Itt tudott a legtöbbet segíteni. A politikai küzdelmekben a pártok közötti közvetlen harcban, mint funkcionárius, rossz egészségi állapota miatt nem vállalhatott feladatot.

A felszabadulás utáni élettörténetét két fejezetre bonthatjuk. Az első fejezet Eger felszabadulásától 1947 májusában történt nyugdíjazásáig tart. A másik fejezet a nyugdíjazástól haláláig. A felszabadulást közvetlenül követő időszakban főleg kulturális szervező és ismeretterjesztő munkát végzett. Nyugdíjazása után elsősorban helytörténeti tudományos tevékenységet fejtett ki.

I. Az új rend kiépítéséért

A város újjászületésébe való bekapcsolódásának első fontos állomása megyei főlevéltárossá történő kinevezése volt. Az Egri Nemzeti Bizottság 1944. december 31-én bízta meg e funkció ellátásával. Ezt a munkát 1945 tavaszán a korábbi levéltárvezető, dr. Soós Imre folytatta tovább. A felszabadulás után Egerben is rendkívül fontos volt a helyi demokratikus erők tömörítése, a szakszervezetek és a demokratikus pártok létrehozása, az összes haladó erők szervezése és a felvilágosító munka. Kolacskovszky Lajos a köztisztviselőket tömörítette. Már 1945. január 7-én a valamenyny helyi szakszervezet közül mindjárt a másodiknak alakult meg a helyi „köztisztviselők szabad szervezete”, amely Kolacskovszkyt elnökének választotta meg. A köztisztviselők helyi szakszervezete megalakulása után igen hasznos és sokirányú tevékenységet fejtett ki. Kéthetenként teljes ülést tartottak. A tisztviselőket érintő dolgokon kívül behatóan foglalkoztak bel- és külpolitikai kérdésekkel is. 1945 nyarán a „köztisztviselők szabad szervezete” szakszervezetté alakult át. Külön szervezete lett az önkormányzati (városi és vármegyei) és az állami alkalmazottaknak. Kolacskovszky Lajos ekkor a városi és vármegyei tisztviselők szakszervezete elnöke lett.

Egerben, ahol az évszázados papi befolyás gátolta a haladó gondolkodás eszméinek elterjedését, rendkívül fontos volt a felvilágosító munka, a lakosság ideológiai nevelése. Kolacskovszky Lajos mint a város ebben az időszakban legképzettebb marxistája, ebből a munkából rendkívül nagy részt vállalt. A felszabadulást követő hónapokban szinte alig volt olyan hét, hogy néhány előadást ne tartott volna különböző helyeken. Előadásait jó ismeretterjesztőhöz méltóan, differenciáltan tartotta. Előadásokat tartott külön a polgárságnak, külön a kisgazdáknak, külön a munkásoknak, külön a parasztoknak, külön a nőknek és külön az ifjúságnak. Ebben az időszakban kedvenc előadástémái a következők voltak: a szocializmus előfutárai, az orosz forradalmak, az első szovjet ötéves terv, az atomenergia, az öskommunizmus, a kapitalizmus és az imperializmus, az állam keletkezése, a Heves megyei munkásmozgalom kezdetei, a megyei jobbágyság, a magyar agrárszocializmus, a vallás keletkezése, az élet és halál, a csillagos ég, Eger társadalmi képe, a három utolsó magyar nemzedék élete, a szocializmus lényege, a nagy magyar szocialisták élete. Természet-tudományos jellegű előadásai során gyakran szerepelt együtt Eger másik régi múltú forradalmárával, Dancza Jánossal [2].

Eger kulturális újjászületésében fontos szerepet játszott az 1945 augusztus elején megtartott Pedagógus Tanfolyam és Nyári Szabadegyetem. Ez volt az országban az első jelentős vidéki kulturális megmozdulás. Nem véletlen az, hogy a központi állami és pártszervek is képviseltették magukat. Például a kommunista párt részéről részt vett az ünnepi megnyitón Horváth Márton, a záróünnepélyen pedig a szociáldemokrata párt részéről Marosán György. Kolacskovszky a Nyári Szabadegyetem augusztus 8-án a marxizmus és fejlődése címen tartott előadást [3].

1945. első felében fontos szerepet játszott a fasiszta szellemi termékek összegyűjtésében és átvizsgálásában. Őt bízták meg az anti-demokratikus társadalmi egyesületek névjegyzékének elkészítésével, vagyonuk zárolásával és leltározásával is. A fenti feladatok megoldása során szorosan együttműködött az akkor a vármegyei levéltárnál dolgozó Dancza Jánossal [4].

A felszabadulás után hazánkban rendkívül fontos feladat volt a szovjet—magyar barátság kialakítása és elmélyítése. A felszabadulás előtt az ellenforradalmi propaganda minden tőle telhetőt megtett a szovjet—magyar viszony megromlásáért. A tömegek körében nagy szovjetellenes propagandát űzött. Sikerült is különösen a polgárság és az elmaradott néptömegek körében szovjetellenes hangulatot kialakítani. A felszabadulás után fontos feladat volt Egerben is a szovjetellenes nézetek leküzdése és a szovjet—magyar barátság kialakítása. Ebben fontos szerepe volt a Magyar—Szovjet Művelődési Társaságnak. Eger város kommunistái és haladó gondolkodású egyénei 1945 augusztusában kezdtek hozzá a helyi Magyar—Szovjet Művelődési Társaság megszervezéséhez. A szervező munkában és a társaság életében fontos szerepe volt Kolacskovszky Lajosnak is. Az alapos szervező munka után a társaság 1945. szeptember 8-án alakult meg 62 taggal. Az alakuló ülésre, amely a Líceum aulájában zajlott le, meghívták a társaság akkori két országos vezetőjét, Szentgyörgyi Albert világhírű kémikust és Zilahy Lajos ismert író-t. Ők azonban elfoglaltságuk miatt nem tudtak eljönni. Az alakuló ülésen részt vettek a Szövetéséges Ellenőrző Bizottság szovjet képviselői és a Vörös Hadsereg egri parancsnokságának tisztikara. A gyűlésen a Társaság elnökévé Kolacskovszky Lajost választották meg. A Társaság, Kolacskovszky és áldozatkész munkatársai — elsősorban Csirmaz Dezső és Darvas Andor — munkájára támaszkodva jelentős szerepet játszott Egerben a szovjet—magyar barátság elmélyítésében és az orosz-szovjet kultúra népszerűsítésében. Például 1946. május 23-án nagy sikerű Gorkij-ünnepélyt tartottak. Kolacskovszky a Társaságban végzett munkája során sokat foglalkozott az orosz és a szovjet történelem kérdéseivel. Gyűjtőmunkája kiterjedt a helyi orosz kapcsolatok kutatására is. Foglalkozott a Rákóczi-féle szabadságharc idejében Egerben járt orosz diplomata Ukrainev személyével, az 1848—49-es szabadságharc felnémeti orosz hagyományaival, az ún. felnémeti „muszkasir” kérdésével [5].

A felszabadulást követő időszakot a koalíciós kormányzás jellemezte. A koalíciós kormányokat a demokratikus pártok alkották. Az egyes pártok külön-külön lapokat indítottak programjuk népszerűsítésére és pártjuk munkájának bemutatására. Egerben az első lap, a Szociáldemokrata Párt

orgánumaként még 1944 december végén megindult, „Igazság” címmel. A kommunistáknak ekkor még külön helyi lapjuk nem volt. A Szociáldemokrata Párt lapjában tették közzé közleményeiket, adtak tájékoztatást pártjuk életének híreiről. 1946. május 1-én azonban „Heves Népe” címen önálló lapot indítottak. A lap szerkesztésére Kolacskovszky Lajost kérték fel. A lapot 1947. január 1-ig szerkesztette. Az Igazság című lap 1946. május 5-i számában így írt a beinduló új orgánumról: „Felelős szerkesztője Kolacskovszky Lajos, megyénk tudós számba menő főlevéltárosa, akinél képzetesebb marxista alig található területünkön. A magunk részéről szeretettel köszöntjük új laptársunkat és őszintén örülünk annak, hogy ezután mégegy lap áll a reakció elleni küzdelem és a haladás szolgálatában” [6]. Kolacskovszky szerkesztői tevékenysége mellett a lap hasábjain aktív irodalmi munkásságot is kifejtett. A lapban megjelent cikkeivel főleg 1848—49 haladó örökségével és a Nagy György-féle Magyar Köztársasági Párt helyi hagyományaival foglalkozott.

Szerkesztői működése időszakára esett Károlyi Mihály volt köztársasági elnök megyei látogatása. Károlyi Mihály 25 éves emigráció után 1946 májusában tért haza feleségével Magyarországra. Rövid budapesti tartózkodás után ifjúságának és fiatal férfikorának legkedvesebb helyét, Heves megyét kereste fel. Először Kápolnára, majd Parádra látogatott el. A Szociáldemokrata Párt helyi szervezete május 14-én Károlyi Mihályról megemlékező gyűlést hívott össze. A gyűlés előtt Kolacskovszky Lajost kérték fel egy Károlyi Mihály és korát ismertető előadás megtartására. Az előadás forró sikert aratott. Nem volt véletlen ez. Kolacskovszky előadását a Károlyi iránt érzett tisztelet és személyes vonzalom fűtötte. Mint főispáni titkár 1919. február 23-án Kápolnán jelen volt azon az ünnepélyes gyűlésen, ahol Károlyi Mihály jelképes kapavágásával megkezdte birtokai felosztását [7].

A felszabadulást követő időszakban végzett rengeteg munka kimerítette szervezetét. Akkori helyzetéről életrajzi jegyzeteiben a következő szemléletes sorokat olvashatjuk: „Ez sok volt! A negyedszázados nélkülözés, a börtönben, internálótáborban, a pincében eltöltött sok-sok idő veszedelmesen aláásták különben is gyenge lábon álló egészségemet... A testi fájdalmakhoz súlyos lelki bánthatlak is járultak. Az anyagi gondok sok álmatlan éjszakát okoztak. A negyedszázados nyomor minden holmit felemésztette úgy, hogy most, amikor csak ‚feketén’ lehetett vásárolni, nem volt mit becsereálni élelemre, világítóanyagra és ruhára.” Súlyosan érintette anyja halála is, aki 1946. május 25-én hunyt el. Benne nemcsak anyját, de legjobb barátját, tanácsadóját és vigasztalóját is elvesztette. Az orvosok feltétlen nyugalmat, a közszerepléstől való teljes visszavonulást ajánlották neki. Ennek ellenére 1946. őszén újra megpróbálkozott agitációval, a kulturális nevelőmunkával. 1946. november 24-én a munkásmozgalom megyei veteránjainak egri találkozásán az 1918—19-es forradalmak jelentőségét méltatta. A jelenlevők a megemlékezése végén lelkesen ünnepelték Kolacskovszkyt, mint az 1919-es proletárdiktatúra egyik volt megyei vezetőjét [8].

1946 végére egészségi állapota gyorsan romlott. Ekkor a vármegyei közgyűlés egészsége helyreállítására kéthavi szabadságot engedélyezett

számára [9]. Az asztmás eredetű betegségéből azonban nem tudott kigyógyulni. Mivel úgy látja, hogy munkáját már nem tudja maradéktalanul ellátni, 1947. január 2-án nyugdíjaztatását kérte a vármegyei törvényhatóságtól 1947. március 1-i hatállyal [10]. A vármegye érdemeit elismerve elfogadta kérelmét és 1947. május 31-i hatállyal nyugállományba helyezte [11].

II. Nyugdíjban — fáradhatatlanul tovább a szocialista Egerért és Heves megyéért

A nyugalomba vonulás nem jelentett számára csupán pihenést. A haláláig tartó időszakot is a tudomány művelésének, az ismeretek terjesztésének, Eger város kulturális fejlődése elősegítésének szentelte. Életének 1947 májusától haláláig terjedő szakaszában végzett tevékenysége a következő fontosabb területek köré csoportosítható: Az 1948-as centenáriumi év előkészítésében és levezetésében való részvétel, az egri vár 1552-es ostroma 400. évfordulója megünneplésének méltó előkészítése, küzdelme a városi múzeum létrehozásáért, szerepe a Magyar Történelmi Társulat Észak-magyarországi Csoportjában, történelmi tanulmányok és cikkek írása, turisztikai közlemények publikálása, adatok gyűjtése tervezett munkáihoz.

A felszabadult Heves megye történetének nevezetes dátuma volt 1948 márciusa. Ekkor ünnepelte Eger és Heves megye népe a területünkhöz olyan sok szállal fűződő 1848—49-es forradalom és szabadságharc 100. évfordulóját. Itt született Egerben Lenkey János honvédtábornok, Lenkey Károly életének jelentős részét Egerben töltötte. Egri lányt vett feleségül, és 1848 előtt itt élt néhány évig Knézich Károly aradi vértanúinak egyike. Gyöngyösön született Zalár József, Damjanich tábornok táborigéneke. Itt volt 1849 február végén a Kápolnai csata. Eger falai között Kossuth Lajos is megfordult. Érthető tehát, az a buzgalom, amelyet a megye és a város akkori vezetői 1848—49 méltó megünneplése érdekében kifejtettek. Kolacskovszky Lajos mint a megye történetének kiváló ismerője alaposan kivette részét a centenáriumi év előkészítéséből. Jelentős szerepe volt a centenáriumi kiállítás anyagának összegyűjtésében. Ez a kiállítás 1948. május 27. és június 13-a között állt a nézők rendelkezésére. A kiállítás megrendezéséről elismeréssel nyilatkozott a helyi sajtó is. „A kiállítás nagyszerű és sok fáradságot igénylő munkája három szerény, örökké kutató elvtársunk odaadó szorgalmát dicséri, dr. Soós Imre, Kolacskovszky Lajos és Dancza János elvtársak fogadják munkájukért a dolgozók őszinte köszönetét.” [12] — olvashatjuk az Igazság-ban. A kiállítás időtartama alatt az 1848-as Emlékbizottság ünnepséggel egybekötött előadásorozatot rendezett. A megnyitó előadás 1948. május 27-én volt. Kolacskovszky az előadásorozaton belül 1948. június 10-én előadást tartott Lenkey Jánosról. Ugyanő állította össze a kiállításon is szereplő Heves megyei 1848—49-es időrendi táblázatot [13]. Ő mondta az ünnepi beszédet 1948. március 15-én a Városházán és április 11-én a Megyeházán. Nagyszerű patétikus előadásaiban méltatta 1848—49 történelmi jelentőségét [14].

Az ünnepségek időszakában sikerült elérnie, hogy újból felállították Lenkey János Kisasszony-temetőbeli sírjánál az 1936-ban Aradról visszaszállított, de a nemtörődömség miatt addig kallódó emlékkövet [15]. Kolacskovszky az 1948-as ünnepségek előkészítése kapcsán alapos kutatásokat végzett a megyei levéltárban. Összegyűjtötte Lenkey János és Lenkey Károly életadatait, az 1848—49-es szabadságharc megyei dokumentumait, a Kossuth Lajos egri kapcsolataira vonatkozó anyagokat [16]. A centenáriumi évben tanulmányt közölt a Heves megyei kalendáriumban Heves megye részvétele az 1848—49-es szabadságharcban címmel. Írt a kápolnai csatáról is [17]. Az 1948-as centenáriumi év tárgyalása során szólnunk kell még Kolacskovszky egy érdekes tervéről, amely a Lenkey-testvérek, Dobó István és Gárdonyi Géza végleges sírhelyének kijelölésével kapcsolatos. Az erről készített beadványát eljuttatta a város képviselőtestületéhez [18]. A beadvány szerint a Lenkey-testvéreket a várba kell eltemetni, mert katonák voltak. Dobó síremlékét is méltóbb helyre kell tenni a várban, és Gárdonyi sírját is máshová kell elhelyezni. Kifejtette ezzel kapcsolatos véleményét: „Javaslom, készítsenek a Kálvária-domb alján az egykori kápolna helyén egy kövekkel kirakott sírboltot, egy egyszerű oszloppal, így mintegy három részre tagolva. Középen helyezhetnék el Dobó síremlékét, jobbra tegyék mellé egyszerű szarkofágban Lenkey Jánost testvérbátyjával, Károllyal, balról Gárdonyi Gézát, az „Egri csillagok” íróját. Dobó sírkövének felirata lenne: „Dobó István, 1552”, „Lenkey János és Károly. Lenkey János 1848—49-es honvédtábornok (1807—1850) és Lenkey Károly 1848—49-es honvédezredes (1803—1874)”, „Gárdonyi Géza író (1863—1922) Csak a teste!” [19] Kolacskovszky terve nem valósult meg az általa elképzelt formában. Csak Dobó síremléke került méltóbb helyre.

Az 1848—49-es centenáriumhoz hasonló lelkesedéssel készült az egri várostrom 400. évfordulója megünneplésére is. A maga részéről a jubiláris előkészületeket már 1950 közepén megkezdte. 1950 közepén beadványban fordult a város polgármesteréhez, s abban kifejtette elgondolásait az 1952-ben tartandó ünnepségek megrendezéséről. Hangsúlyozta, az év jelentőségét idegenforgalmi szempontból is. Felvetette, hogy 1952-ben a jubileumi ünnepségek során meg lehetne rendezni Egerben a munkásdalárdák országos hangversenyét. Kérte a város vezetőségét, hogy a jubileum előkészítése végett vegyen maga mellé szakértőket [20]. 1951 júliusában pedig az egri pártvezetőséghez küldte el javaslatát a 400. évforduló megünneplésével kapcsolatban. Beadványa elején megállapította: „Pártunk kongresszusai, de a kegyelet is egyformán köteleznek bennünket az évforduló megünneplésére.” A továbbiakban kifejtette, hogy eddig milyen lépések történtek az évforduló megünneplése érdekében: az Egri városi Tanács, az IBUSZ, a Népújság hozzáfogott a szervezéshez, két történész: Soós Imre és Szántó Imre könyvet írnak 1552-ről, a filmgyár dokumentumfilmet kíván készíteni a nagy küzdelem emlékére. Beadványa utolsó részében kifejtette további elgondolásait. Javasolta, hogy létre kell hozni egy rendező bizottságot. Ennek a szervezésére bízson meg a párt négy vagy öt embert. Be kell vonni a bizottságba a párt, a tanács, a honvédség, a főiskola és a levéltár képviselőit [21]. Elgondolásai nagy részét figyelembe vették és felhasználták az ünnepségek előkészítésekor. 1951 októberében kelt javas-

latában kifejtette azt is, hogy az egri várban mit kellene tenni az évforduló méltó megünneplésére. Javasolta, tájékoztató tábla elhelyezését a külső várkapunál, amelyen ismertetik a vár történetét. Dobó síremlékét arra alkalmas helyre kell helyezni, Gárdonyi sírját be kellene borítani márványlapokkal, s a sír mellé márványoszlopot kellene felállítani. A sír mellé az ecetfa helyett jegenyefát kellene ültetni, mert az volt Gárdonyi kedves fája. Utalt arra, hogy Gárdonyi egyik írásában jegenyefát kért ültetni sírjához halála után. El kell bontani a Kálvária még el nem készült stációját, mert az csúfítja a várat. Fel kell építeni a Bebek bástya melletti várfalat. Elgondolásai jó része csak halála után valósult meg [22].

Az évforduló előkészületei közben alapos forráskutatásokat végzett az 1552-es ostrommal kapcsolatban. Hagyatékában több mint 100 oldalnyi anyag van erről. Az összegyűjtött anyag felhasználásával több cikket írt 1951—52-ben a Heves megyei Népújságba. Ilyenek: Az egri vár ostroma, Bornemissza Gergely, Gergely mester, Sukán bácsi, A kis Varga, Közvitéz Tóth László, Nagy Lukács, Vass Miklós, Jakab mester, Tarjáni Kristóf esküje stb. Ezek mind remek kis portrék a vár hős védőiről. Az 1552-es ostrommal kapcsolatos kutatásainak híre eljutott a fővárosba is. Ebben az időben készült drámát írni Szinetár György, Gárdonyi regényének felhasználásával. A színmű megírása után a drámaíró felkereste a Független Magyarország című lap riportere. Az író elmondta neki, hogy munkája megírása előtt járt Egerben, s megismerkedett azzal az emberrel, aki legjobb ismerője a kornak. Szinetár ezeket mondta: „Kolacskovszky Lajos nyugalmazott egri levéltáros lelkesedéssel tárta elém a hősi kort, ami nagyban segített munkámban...” [23] Része volt az 1952-es jubileumi ünnepségek programjának összeállításában is. Ugyancsak részt vállalt a program megvalósításában. Az ünnepségek idején az Egerbe érkezett nagyszámú közönségnek lelkesedéssel és lebilincselő stílusban ismertette az 1552-es ostrom és a vár történetét [24].

Egernek a műemlékekben és a régi korok tárgyi emlékeiben gazdag városnak nagy hiányossága volt, hogy hosszú évtizedeken keresztül nem volt önálló városi múzeuma. Múzeum igaz volt Egerben, a Líceum épületében, de az egyházi kézben volt. Ezért égetően szükséges volt egy városi múzeum létrehozása. Múzeumalapítási terv először a Tanácsköztársaság alatt merült fel Egerben, de a proletárdiktatúra megdöntése miatt ez nem valósulhatott meg. Később az ellenforradalmi korszakban ismét felmerült a múzeumalapítás gondolata, de nem lett belőle semmi. A felszabadulásnak kellett eljőnie ahhoz, hogy Egernek városi múzeuma legyen. Kolacskovszky a múzeum létrehozásának élharcosa volt. Már 1945-ben egy beadványt nyújtott be az egri polgármesternek, amelyben kifejtette, a múzeum megalakításával kapcsolatos gondolatait. Az Igazság egyik 1947-es számában pedig cikket írt „A bocsi mammut, avagy miért nincs Egernek múzeuma?” címmel [25]. A múzeum megvalósítása gondolatával konkrétan 1948-tól foglalkozott a város vezetősége. 1948. május 1-i hatállyal a polgármester megbízta Kolacskovszkyt a felállítandó múzeum létrehozása előkészítésével. Munkájáért havi 300 forint tiszteletdíjat kapott [26]. 1949-ben egy tervezetet készített a már megvalósulás útján járó múzeum felállítására. A beadványban kifejtette, az új múzeum berendezése általa javá-

solt szempontjait. Ezek a következők: „1. A gyűjtés egyenlőre Egerre és környékére korlátozódjék, 2. A múzeum munkásjellegű szocialista, 3. A múzeum nem holt tárgyak gyűjteménye, de a tanítás eszköze. A szaktudósok kívánságai csak másodsorban uralkodhatnak. Egységes összefüggő kép a fontos, 4. Keveset, de jellegzetes tárgyakat állítsunk ki, jól összeválogatva.” A beadványban tervrajzait is mellékelte. A Butler-házat kívánta múzeumnak átalakítani. Kolacskovszky múzeumlétesítési szempontjait igen figyelemre méltóak. A szocialista jellegű múzeumok létesítése szempontjait rögzítette, amikor még korántsem érvényesültek a magyar muzeológiaiában a szocialista elvek [27]. Végre 1952-ben több évi előkészület után megnyílt az Egri Múzeum a Kossuth Lajos utcában levő Butler-házban.

Kolacskovszky Lajos a történelmet fiatalokora óta a rajongásig szerette. A történelem, élete végéig a legkedvesebb stúdiói közé tartozott. Nem véletlen az, hogy amikor a felszabadulás megteremtette a hazai marxista szemléletű történetírás kibontakozása lehetőségét, Egerben annak első harcosa volt. A történelmet nemcsak mint tudományt művelte, hanem igyekezett megteremteni a történelmi kutatás és ismeretterjesztés szervezeti kereteit is. Az egri történészek vágya 1951-ben vált valóra. Ekkor létrejött a Magyar Történelmi Társulat észak-magyarországi csoportja. Ez volt az országban a Magyar Történelmi Társulat első vidéki tagozata. Elnöke Szántó Imre, az Egri Pedagógiai Főiskola történelmi tanszékének vezetője, alelnöke pedig Kolacskovszky Lajos lett. A csoport alelnökeként tudományos kutatásai mellett számtalan élvezetes történelmi előadást is tartott. Nagy tudásának, írói kvalitásainak híre nem maradt meg Eger falain belül. Ismerték őt szerte a megyében, de a megye határain kívül is. Az 1940-es évek végén és az 50-es évek elején számos fiatal író kereste ismeretségét és kértek tőle adatokat készülő munkáikhoz. Így az említett Szinetár György, Gergely Mihály, Földeák János, László Gyula stb. [28]. Írásai a Rádió érdeklődését is felkeltették. Például 1948. július 9-én a „Séta a Velencei-tó körül” című írását, 1951-ben pedig a „Bélapátfalvi veszedelem”, „Az egri mottó”, „Szent István diója” című írásait olvasták fel a rádióban [29].

Éveken keresztül fontos feladatának tekintette a város utcanéveinek korszerűsítését. Erre vonatkozóan már 1945-ben tett javaslatokat. 1948 márciusában a városi Nemzeti Bizottság átirattal fordult a városi képviselőtestülethez, amelyben az utcanévek revíziójával foglalkozott. A beadványt Kolacskovszky fogalmazta meg, s benne az utcanév-adás ma is korszerű elveit olvashatjuk. Szerinte az utcanév-rendezésnél a következő elveket kell figyelembe venni: 1. Nem szabad megváltoztatni az irányt jelölő utcanéveket, például Maklári utca; 2. a hagyományos utcanéveket, pl. Árnýékszala, 3. az utcákat elsősorban helyi kiválóságokról kell elnevezni, például Balassi Bálint; 4. tekintettel kell lenni az utcanévadó haladó múltjára, például Balázs Ignác [30]. Egerben az utcanév-rendezést Kolacskovszky elvei alapján hajtották végre. Ebben az időszakban neveztek el utcákat először Egerben a helyi munkásmozgalom kiemelkedő alakjairól, például Vályi Istvánról, Anklí Józsefről, Szepessy Andrásról.

Ő, aki annyit áldozott másokért, magával csak keveset törődött. Élete végéig agglégény maradt. Ez a lemondás az eszméhez való hűségében és áldozatkészségében keresendő. Puritán egyénisége képes volt lemondani a szocialista mozgalomért mindenről, még a családi boldogságról is. Röviddel halála előtt azonban mégis kegyes volt hozzá a sors. A véletlen Jósva-fón összehozta egy jegyespárral. A beszélgetés során kiderült, hogy a menyasszony, nagybátyjának, Kolacskovszky Istvánnak természetes gyermeke. Nagy boldogságot jelentett számára, amikor ezt a gyermeket örökbe fogadhatta, és fényképét elhelyezhette szobája falán [31].

Kolacskovszky Lajos felszabadulás utáni tevékenységének jelentős része irodalmi munkássága. Főleg a történelmi és a turisztikai irodalom területén tevékenykedett. Irodalmi munkássága még nincsen számba véve. Ezek feltárása a jövő feladata lesz. Jelenleg felszabadulás utáni irodalmi munkásságáról csak vázlatos képet nyújtunk.

1945 és 1954 között különféle lapokban közölt cikkeket és tanulmányokat. 1946—1948 között az Igazság című egri lap 24, a Heves Népe 33, a Gyöngyösi Néplap 2, a Heves megyei Népújság több mint 60 cikket közölt tőle. A Budapesten megjelenő Természetbarát-ba 1947 és 1951 között 12 cikket írt.

Nyomtatásban megjelent cikkein és tanulmányain kívül több hosszabb történelmi tanulmányt is írt. Ezek egy kivételével mindmáig kéziratban vannak. Történelmi tanulmányai tárgyukat főleg a Heves megyei munkásmozgalom történetéből és a megye haladó hagyományainak tárgyköréből veszik.

További munkájának, tervei megvalósításának a halál vetett véget. 1954. január 2-án halt meg. Sírjánál, melyet körülvettek elvtársai, barátai és tisztelői, az Egri Állami Levéltár részéről, amelynek haláláig fáradhatatlan bűvara volt, Soós Imre és a Népújság részéről, amelynek mindvégig szorgalmas cikkírója volt, Suha Andor búcsúztatta. Soós Imre a következőkben foglalta össze Kolacskovszky Lajos életének jelentőségét: „Érdeme, hogy a történettudomány száraz adatait könnyen érthető, zamatos, népies tréfákkal fűszerezett előadásban adta közre, s ezáltal megkedveltette és népszerűvé tette e tudományt. Élvezetes előadásai, beszélgetései, melyek rendszerint hiteles történelmi adatokra épültek, a tudomány népszerűsítésének fontos állomásai voltak. A turisztikai előadásai is csemegék voltak az utazó csoportnak. A város és a megye történetének élő lexikona volt. Az utolsó 100 év helyi történetének ő volt a legjobb ismerője. Gazdag tudását nem zárta magába, bőkezűen osztogatta és az érdeklődők kérdéseit szeretettel elégítette ki. Bár testét betegségek sanyargatták, elméje állandóan termelte a jobbnál jobb gondolatokat... Siratjuk benne a szocializmus ügyének harcos előfutárát, városunk demokratikus felemelkedésének nagy bajnokát” [32].

Földi maradványait a Hatvani-temetőben hantolták el. 1965-ben sírjánál tisztelői diszes síremléket emeltek.

Kolacskovszky Lajos forradalmi múltja, széles körű marxista műveltsége és pátriája nagy szeretete alapján Eger város felszabadulása pillanatától kezdve haláláig aktív harcosa volt a város demokratikus, majd szocialista átalakításáért folytatott nehéz küzdelemnek.

A legtöbbet a város kulturális felemelkedéséért, a lakosság szocialista világnézetének kialakításáért tett. Felszabadulás utáni élettörténetét két fejezetre bonthatjuk. Az első fejezet Eger felszabadulásától 1947 májusában történt nyugdíjazásáig tart. A másik fejezet nyugdíjazásától haláláig. A felszabadulást közvetlenül követő időszakban főleg kulturális szervező és ismeretterjesztő munkát végzett. Nyugdíjazása után elsősorban helytörténeti tudományos tevékenységet fejtett ki.

J E G Y Z E T E K

- [1] Nagy József: A nemzeti bizottságok megalakulása és működése Heves megyében (1945—1946); Az Egri Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei. II. Eger, 1964. Borsod m. Ny. 388—389. old.
- [2] HmL (Heves megyei Levéltár) K-h. (Kolacskovszky-hagyaték. Önéletrajzi feljegyzések.
- [3] HmL. K-h. Az 1945-ös egri Pedagógus Tanfolyam és a Nyári Szabadegyetem programja.
- [4] HmL. K-h. Önéletrajzi feljegyzések
- [5] HmL. K-h. Kolacskovszky Lajos gyűjteménye a Magyar—Szovjet Művelődési Társaság egri történetéről.
- [6] Igazság, 1946. május 5.
- [7] HmL. K-h. Önéletrajzi feljegyzések.
- [8] Uo.
- [9] HmL. K-h. A vármegyei kisgyűlés határozata. Kelt, 1946. november 15.
- [10] HmL. K-h. Nyugdíjkérelme, kelt, 1947. január 2.
- [11] HmL. K-h. Nyugdíjazási okmánya.
- [12] Igazság, 1948. május 30.
- [13] HmL. K-h. Feljegyzése az 1848—49-es centenáriumi kiállításról.
- [14] HmL. K-h. Önéletrajza.
- [15] HmL. K-h. Önéletrajzi feljegyzések.
- [16] HmL. K-h. Az 1848—49-es szabadságharcra vonatkozó feljegyzései.
- [17] Heves megyei centenáriumi kalendárium és a Heves megyei Néplap 1948. február 22-i száma.
- [18] HmL. K-h. Beadványa a városi képviselőtestületnek. Kelt, 1948. június 27.
- [19] Uo.
- [20] HmL. K-h. Beadványa az egri polgármesternek. Kelt, 1950. június 25.
- [21] HmL. K-h. Beadványa az egri pártvezetőségnek. Kelt, 1951. július 27.
- [22] HmL. K-h. Javaslatai az egri várral kapcsolatban. Kelt, 1951. október 27.
- [23] Független Magyarország, 1952. január 21.
- [24] Szántó Imre szóbeli visszaemlékezése, 1958. (Saját gyűjtés.)
- [25] Igazság, 1947. december 25.
- [26] HmL. K-h. Megbízatása a városi múzeum előkészítésével kapcsolatban. Kelt, 1948. május 8.
- [27] HmL. K-h. Tervezete az egri múzeum létesítéséről. Kelt, 1948.
- [28] HmL. K-h. Kolacskovszky Lajos levelezése.
- [29] HmL. K-h. Önéletrajzi feljegyzések.
- [30] HmL. Nemzeti Bizottsági iratok.
- [31] Okos Miklós: Kolacskovszky Lajos, Népújság, 1961. jan. 8.
- [32] HmL. Letétek. Soós Imre gyászbeszéde (kézirat).

LEBEN UND TÄTIGKEIT VON KOLACSKOVSZKY LAJOS III.

FRIEDRICHNÉ DR. IRÈN KOVÁCS und KÁROLY SZECSKÓ

Lajos Kolacskovszky war auf Grund seiner revolutionären Vergangenheit, seiner umfassenden marxistischen Bildung, seiner grossen Vaterlandsliebe von Anfang an der Befreiung der Stadt Eger ein aktiver Kämpfer eines schweren Kampfes für die demokratische, bald sozialistische Veränderung der Stadt.

Er machte das meiste für den kulturellen Aufschwung der Stadt, für die Ausgestaltung der sozialistischen Weltanschauung der Bevölkerung. Wir können seine Lebensbahn nach der Befreiung in zwei Teile gliedern. Der erste Teil dauert von der Befreiung der Stadt bis seine im Mai 1947 erfolgte Pensionierung. Der zweite Teil dauert von Pensionierung bis seinen Tod. In der Periode unmittelbar nach der Befreiung verrichtete er hauptsächlich eine kulturelle organisierende und Kenntnisse popularisierende Arbeit. Nach seiner Pensionierung entfaltete er vor allem eine ortsgeschichtliche wissenschaftliche Tätigkeit.